

**INGLIZ TILI TA'LIMI JARAYONIDA
TALABALARNING TANQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI
RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI**

Tokumbetova Mehribonu Shavkat qizi

TDIU, mustaqil tadqiqotchi

tokumbetovatsue@gmail.com

UDK: 378:37.013

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida ingliz tilini o'qitish jarayonida talabalarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. Tanqidiy fikrlash tushunchasining pedagogik va psixologik mohiyati yoritilib, uning asosiy komponentlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ingliz tili ta'limi jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiluvchi tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlar va samarali metodlar tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, interaktiv metodlardan foydalanish, muammoli vaziyatlar yaratish hamda talabalarning mustaqil ta'lim faoliyatini tashkil etish ularning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlangan.*

***Kalit so'zlar:** tanqidiy fikrlash, oliy ta'lim, ingliz tili ta'limi, pedagogik yondashuv, interaktiv metodlar, talaba markazli ta'lim, innovatsion pedagogik texnologiyalar.*

Kirish

Bugungi kunda globallashtirish jarayonlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi hamda jamiyatning intellektual salohiyatga bo'lgan ehtiyoji ta'lim tizimiga yangi talablarni qo'yimoqda. Zamonaviy ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri – talabalarda mustaqil fikrlash, muammolarni tahlil qilish va asosli qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirishdir. Shu

sababli oliy ta'lim muassasalarida talabalarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi.

Tanqidiy fikrlash insonning axborotni tahlil qilish, baholash va mantiqiy xulosalar chiqarish jarayonida namoyon bo'ladigan intellektual faoliyat shaklidir. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, talabalarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi hamda ularning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Tanqidiy fikrlash tushunchasining ilmiy asoslari

Tanqidiy fikrlash muammosi ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan o'rganilgan. J. Dewey tanqidiy fikrlashni reflektiv tafakkur jarayoni sifatida talqin qilib, uni muammoni chuqur tahlil qilish va asosli xulosalar chiqarishga qaratilgan fikrlash turi sifatida izohlaydi¹. D. Halpern esa tanqidiy fikrlashni muammolarni hal qilish, dalillarni baholash va qaror qabul qilish jarayonida qo'llaniladigan kognitiv strategiyalar majmui sifatida ta'riflaydi. R. Paul va L. Elder tanqidiy fikrlashni insonning o'z fikrlash jarayonini nazorat qilish, tahlil qilish va takomillashtirish qobiliyati sifatida izohlaydi³. Ularning fikriga ko'ra, tanqidiy fikrlash quyidagi elementlarni o'z ichiga oladi: maqsad, savollar, axborot, tushunchalar, taxminlar, xulosalar va nuqtai nazarlar.

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, tanqidiy fikrlash quyidagi asosiy ko'nikmalarni o'z ichiga oladi:

- muammoni aniqlash va tahlil qilish;
- dalillarni baholash;
- muqobil fikrlarni solishtirish;
- mantiqiy xulosalar chiqarish;
- mustaqil qaror qabul qilish.

Mazkur ko'nikmalar talabalarning intellektual rivojlanishini ta'minlaydi hamda ularning ilmiy-tadqiqot faoliyatini samarali tashkil etishga yordam beradi.

¹ Dewey J. *How We Think*. – New York: D.C. Heath and Company, 1933.

Ingliz tili ta'limida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish imkoniyatlari

Ingliz tilini o'qitish jarayoni talabalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Xorijiy tilni o'rganish jarayonida talabalar turli ijtimoiy, madaniy va ilmiy mavzular bilan tanishadi. Bu esa ularning dunyoqarashini kengaytiradi va tahliliy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Masalan, ingliz tilidagi matnlarni tahlil qilish jarayonida talabalar muallifning nuqtai nazarini aniqlaydi, dalillarni baholaydi va o'z fikrini asoslab beradi. Bunday faoliyatlar talabalarning analitik tafakkurini rivojlantiradi hamda ularni mustaqil fikr yuritishga o'rgatadi. Shuningdek, ingliz tili darslarida kommunikativ faoliyatning keng qo'llanilishi ham tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi. Bahs-munozaralar, muhokamalar va prezentatsiyalar talabalarning fikr almashish ko'nikmalarini rivojlantiradi hamda ularni o'z nuqtai nazarini asoslashga o'rgatadi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari

Talabalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish samaradorligi ko'p jihatdan ta'lim jarayonini qanday tashkil etishga bog'liq. Shu nuqtai nazardan quyidagi pedagogik shart-sharoitlar muhim ahamiyatga ega. Birinchidan, ta'lim jarayonida **talaba markazli yondashuvni** qo'llash zarur. Bunday yondashuv talabalarning o'quv jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlaydi va ularni mustaqil fikr yuritishga undaydi. Ikkinchidan, **muammoli ta'lim texnologiyalaridan foydalanish** muhim hisoblanadi. Muammoli vaziyatlar talabalarda qiziqish uyg'otadi hamda ularni muammoning yechimini mustaqil ravishda izlashga undaydi. Uchinchidan, **interaktiv metodlardan foydalanish** talabalarning o'quv jarayonidagi faolligini oshiradi. Bahs-munozara, guruhli muhokama, loyiha asosida o'qitish va prezentatsiyalar tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda samarali hisoblanadi. To'rtinchidan, **talabalarning mustaqil ta'lim faoliyatini tashkil etish** muhim omil hisoblanadi. Mustaqil o'qish, ilmiy maqolalarni tahlil qilish, referat va tadqiqot ishlari tayyorlash talabalarning analitik fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Beshinchidan, **zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish** ham tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi. Elektron ta'lim platformalari va raqamli resurslar talabalarga turli manbalarni solishtirish hamda mustaqil xulosalar

chiqarish imkonini beradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ingliz tili ta'limi jarayonida talabalarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biridir. Ta'lim jarayonida interaktiv metodlardan foydalanish, muammoli vaziyatlar yaratish va talabalarning mustaqil faoliyatini rag'batlantirish orqali ushbu ko'nikmalarni samarali shakllantirish mumkin. Bu esa talabalarning intellektual salohiyatini oshirish hamda ularni zamonaviy jamiyat talablariga mos mutaxassis sifatida tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dewey J. *How We Think*. – New York: D.C. Heath and Company, 1933.
2. Halpern D. *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking*. – New York: Psychology Press, 2003.
3. Paul R., Elder L. *Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life*. – California, 2008.
4. Ennis R. *Critical Thinking*. – New Jersey: Prentice Hall, 1996.
5. Bonwell C., Eison J. *Active Learning: Creating Excitement in the Classroom*. – Washington, 1991.
6. Tolipov O., Usmonboyeva M. **Pedagogik texnologiyalarning nazariy asoslari**. – Toshkent: Fan, 2006.
7. Ishmuhamedov R. **Innovatsion pedagogik texnologiyalar**. – Toshkent: Iste'dod, 2017.
8. Zimnyaya I. **Pedagogicheskaya psixologiya**. – Moskva, 2004.